

08/10/2007

Josep
Bargalló

'La cultura catalana pot aportar a Europa una nova manera d'entendre la pluralitat cultural'

Josep Bargalló (Torredembarra, 1958) és el director de l'Institut Ramon Llull des del desembre del 2006. Precedit en el càrrec per l'editor Xavier Folch i el periodista Emili Manzano, li ha tocat de resoldre l'enverinada polèmica de la incorporació o no dels autors catalans que escriuen en castellà. En l'entrevista Bargalló explica les singularitats de la cultura catalana i l'aportació que pot fer a la pluralitat cultural europea.

—Content?

—Per nosaltres és molt important que la cultura catalana sigui la convidada d'honor de la Fira del Llibre de Frankfurt, perquè és, indiscutiblement, la fira industrial del llibre més important del món. També perquè té una tradició de països convidats molt sòlida, i perquè nosaltres som la primera cultura convidada que no és la cultura oficial d'un estat. Alhora, és una magnífica oportunitat perquè a tot el món se sàpiga més i millor què és la nostra singularitat cultural. Europa té una pluralitat cultural molt diversa, que

desborda el recorregut polític d'aquests últims dos-cents anys. Fonamentada en tota una tradició que ve d'antic, de l'època medieval, ha arribat fins als nostres dies. Doncs bé, la cultura catalana pot aportar una nova manera d'entendre aquesta pluralitat cultural del nostre continent.

—Aquesta invitació hauria de normalitzar a Europa el concepte 'cultura catalana'?

—La cultura catalana no sols té mil anys d'història, sinó que és plena de creativitat. Molts

dels creadors catalans del segle XX són coneguts a Europa: Dalí, Miró, Gaudí, Tàpies... També els creadors catalans més moderns, com Miquel Barceló, o tot un conjunt d'arquitectes, o de cantants lírics (Josep Carreras, Montserrat Caballé, Joan Pons, Jaume Aragall). Però passa que sovint aquests creadors no són identificats com a catalans. Aquesta identificació és una de les grans oportunitats que ens dona la fira. Perquè el fet que se sàpiga que pertanyen a la cultura

Molts dels creadors catalans del segle XX són coneguts a Europa, però no són identificats com a catalans

Frankfurt amb una sensació de ser estranys, sinó amb la de voler ser normals.

—Jürgen Boos, director de la Fira del Llibre de Frankfurt, el dia de la presentació del programa literari, va començar el seu parlament dient: 'La literatura catalana és una gran desconeguda. Això és injust i indigne', i ho feia extensible a tota la cultura catalana. S'ha partit d'aquesta idea per estructurar el programa d'activitats culturals de Frankfurt?

—El món global en què ens movem té elements positius i negatius. Un dels negatius és que és un món global monopolitzat. A Frankfurt, hi presentarem un estudi que vam encarregar al PEN Internacional sobre les traduccions al món. Aquest estudi il·lumina dos fets significatius: en el mercat internacional, fonamentalment es tradueix allò que s'escriu en anglès; en canvi l'anglès no tradueix de les altres llengües. Per tant, les literatures són molt desconegudes als països que no són el propi; val a dir, la literatura catalana en aquests moments és tan coneguda o desconeguda a Europa com poden ser-ho l'hongaresa, la danesa, la portuguesa o la grega moderna. Sánchez Piñol té un gran èxit de vendes, Quim Monzó un gran èxit de crítica, i enguany noms com Miquel de Palol o Maria Barbal venen molt en alemany, i Joan Sales i Baltasar Porcel venen molt en francès. Ara, molta de la gent que compra llibres de Sánchez Piñol no sap que llegeix cultura catalana. Però això també ens passa a nosaltres, en el cas de molts autors estrangers. I passa perquè hi ha un desconeixement molt gran de les cultures que no són anglòfones o que no arriben a través del món anglòfon.

—I una cultura sense estat com la catalana, com s'ha de situar?

—La cultura catalana sí que és coneguda al món, però no és coneguda en l'àmbit de la política cultural d'estat. No tenim una política cultural d'estat perquè no tenim estat. I és això que ens falta. Però tenim una cultura més rica que no algunes altres, amb creadors emergents, i amb una capital com Barcelona, molt més coneguda que no algunes altres. La nostra feina és de superar el fet que no tinguem una política cultural d'estat amb la

catalana també ajuda a entendre'n millor l'obra. Per exemple, l'arquitectura d'Antoni Gaudí té uns elements que, sense saber en quin context neixen, no poden entendre's completament. Ara, nosaltres no ens sentim pioners de res, no som els pioners de les cultures sense estat. Nosaltres som una cultura europea, que es fonamenta històricament en una llengua, que té més de vuit milions de parlants, gairebé nou (superior a la mitjana dels parlants de les llengües de la Unió Europea). Som una cultura que té un nombre important d'obres considerades patrimoni de la humanitat, amb creadors que són, en tots els camps, emergents i coneguts. No tenim un estat al darrere, sinó que pertanyem a quatre estats, i això potser ens diferencia d'algunes cultures que es troben al mateix nivell que la nostra, i ens dona una riquesa plural en la construcció europea. Per tant, no anem a

força de la creació i del territori. I amb un cert sentit d'orgull: som una cultura mil·lenària que des de l'època medieval, i encara avui, va plena d'una riquesa creativa, de gran talent, té un patrimoni col·lectiu extraordinari, és absolutament moderna, i té la riquesa de ser transfronterera. La cultura catalana és inclosa en quatre estats d'una Europa que va pel camí de superar els estats... I nosaltres, per a bé o per a mal, ja ho hem fet. Jo no crec que sigui desconeguda, sinó més aviat que la manca d'una estructura d'estat fa que sigui poc promoguda. A més, sovint oblidem un fet: aquí vam sofrir, més de quaranta anys, una dictadura feixista, el franquisme. I això va impedir que molts dels nostres escriptors fossin coneguts a l'exterior. Ni tan sols eren coneguts a l'interior, perquè eren perseguits, prohibits o menystinguts. Aquí hem viscut durant molts anys amagats per una dictadura. Però jo no crec que siguem els desconeguts, sinó que som els no-identificats, que no és ben bé igual.

—I quins són els accents, els eixos, que marquen el programa cultural?

—Unes dicotomies aparents: ho semblen, però no ho són. La primera: som una cultura singular i universal. Tenim uns elements singulars (cultura transfronterera, llengua pròpia, cultura mil·lenària, cultura sense estat), però és una cultura amb vocació universal. No hem volgut mai ser localistes, tancats; sempre hem volgut anar cap a fora. Una altra dicotomia: tradició i modernitat. Som una cultura absolutament conscient de la seva tradició, conscient que això que fem ara és fruit d'allò que s'ha fet abans. Som el fruit de mil anys d'història, però amb una vocació absolutament moderna, contemporània, innovadora. També som una cultura que no és monolingüe: cap catalanoparlant no és monolingüe. A més del català, els que vivim en territori espanyol sabem el castellà, els que viuen en territori francès saben el francès, i els que viuen a l'Alguer també saben l'italià i, alguns, el sard. I a Andorra, únic país del món on la llengua oficial és el català, la gent també parla habitualment el castellà i el francès. Europa va cap aquí. D'aquí a una generació o dues tots els europeus parlaran més d'una llengua. I els nostres productes culturals també són el resultat d'aquest fet: no és estrany que el 'Catalan Sound' sigui a Europa una marca coneguda de música mestissa.

—El programa cultural ha optat per la contemporaneïtat. Per dir-ho amb un exemple: no s'exporta art romànic, sinó la nova concepció museística del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA).

—El MACBA neix amb moltes crítiques, perquè no té els millors quadres de l'època. Algú volia que fos el museu d'art contemporani de final

del segle XX i principi del XXI, com ho eren els museus americans i neerlandesos de mitjan segle XX. I deien: el MACBA no és el MOMA. Però ara que el MACBA ha definit el model de museu contemporani del segle XXI, que ja és diferent, tothom diu que és un gran museu, perquè s'ha avançat a l'hora de definir-se com ha de ser un museu ara.

No crec que siguem els desconeguts, sinó que som els no-identificats, que no és ben bé igual.

—De quina manera es palesa la relació i, sobretot, la influència de la cultura alemanya en la catalana?

—Fonamentalment, hi ha un projecte que es diu 'Carrers de frontera. Passatges de la cultura alemanya i catalana'. Hi han treballat un centenar i mig d'escriptors i intel·lectuals catalans, i analitza totes les influències de la cultura alemanya en la cultura catalana, de tots els àmbits i èpoques. El primer volum (català-alemany) es presentarà a la fira, i el segon es presentarà, més endavant, a Barcelona. També hi haurà una exposició que s'inaugurarà a Barcelona i que després recorreirà Alemanya. Tot això, ho hem fet conjuntament amb el Goethe Institut. I hi ha més propostes: una exposició sobre la relació de Walter Benjamin amb Eivissa, una altra de litografies de Günter Grass sobre paisatges de l'Empordà... És que la cultura alemanya és una de les grans cultures que han influït la cultura catalana des del principi. A la primeria del segle XVI ja va aparèixer a Perpinyà un diccionari català-alemany. I cal recordar que el naixement de la impremta a Catalunya es fa amb impressors alemanys. I el Liceu i, després, el Palau de la Música han estat una font inexhaurible d'entrada de cultura alemanya a Catalunya.

—El programa literari a quin públic va adreçat, tenint en compte que la Fira del Llibre és una fira professional i els professionals no freqüenten aquesta mena d'actes? Heu pensat en editors i agents? En

els ciutadans de Frankfurt? A atreure la premsa internacional que hi acudeix?

—Hem dissenyat la programació pensant en tots aquests públics. Els actes interns de la Fira van adreçats al públic professional. És cert que els editors hi van a treballar, però també ho és que els mateixos editors catalans que ens diuen 'ui, no feu gaires coses que hi anem a treballar', ens demanen, alhora, de fer coses. Hi ha molts actes al voltant d'escriptors catalans traduïts enguany a l'alemany, perquè les editorials alemanyes ens ho han demanat. I també hi ha coses concretes que creiem que poden interessar la indústria editorial internacional. Els actes de la ciutat són d'un altre caire, més literari, i es fan a la Literaturhaus.

Tenim un estol d'escriptors i Frankfurt no ha de determinar quins són els millors.

—Quin moment diria que viu la literatura catalana avui?

—Un moment d'una gran creativitat, de molta producció. I de progressió de les nostres traduccions a l'exterior. A Frankfurt, hi presentarem la nostra riquesa i diversitat. Crec, sincerament, que la primera fila d'autors que presentem, amb Quim Monzó, Baltasar Porcel, Pere Gimferrer, Joan Francesc Mira i Carme Riera, acompanyats d'autors com Miquel de Palol, Jaume Cabré, Maria Barbal, Joan Margarit... esbossa un panorama que ens pot omplir d'orgull literari. Ens havien demanat que, al programa literari, hi establíssim un cànon: que hi anessin dotze escriptors, els dotze millors. Però no ho hem

fet així. Tenim un estol d'escriptors i Frankfurt no ha de determinar quins són els millors.

—Amb quins criteris s'ha fet la selecció?

—Amb criteris diversos i difícils d'encaixar. Primer: els autors que tenen obra traduïda a l'alemany. Segon: els que no en tenen de traduïda a l'alemany, però sí a l'anglès o al francès i amb un cert èxit actual de mercat. Tercer: els que s'ajusten a les activitats organitzades. Quart: diversitat territorial, que hi hagi autors de Catalunya (no solament de Barcelona), de les Illes Balears, del País Valencià, de Catalunya Nord, d'Andorra. Després, un equilibri generacional. I també equilibri estètic. Que hi hagi autors de totes les editorials i dels agents literaris.

—Entre aquests criteris no hi ha el de l'excel·lència literària...

—L'IRL no estableix criteris d'excel·lència literària. Si no hi ha un cànon, no el farem pas nosaltres. Però hi ha el criteri de qualitat dels autors traduïts, dels autors que les editorials ens demanen de portar... Tanmateix, sí que hem determinat un criteri d'excel·lència mínima encarregant a Quim Monzó de fer el discurs inaugural, a Baltasar Porcel, el de cloenda, a Joan Francesc Mira, Carme Riera i Pere Gimferrer de presentar el programa literari. Però, alhora hem mirat que aquests cinc noms representessin generacions diferents, territoris diferents, gèneres diversos... Són representatius. Tots els escriptors que van a Frankfurt són bons escriptors, però hi ha bons escriptors que no hi van, perquè hi havia uns límits i uns condicionants.

—En què consistirà la gran exposició sobre literatura catalana i la indústria editorial que es podrà veure al fòrum de la Fira?

—Una part explica els vuit-cents anys de literatura catalana. En són comissaris el poeta Narcís Comadira i l'editor Xavier Folch, i n'és assessor el catedràtic Josep M. Nadal. Gràcies a la Biblioteca de Catalunya podrem ensenyar originals de l'edat mitjana. Aquesta exposició vol fer veure al públic que la literatura catalana va tenir un naixement esplendorós, amb Ramon Llull, i que ha tingut grans escriptors durant tots aquests segles, fins avui mateix. Hi ha primeres edicions de grans llibres com el 'Tirant lo Blanc', i el públic es podrà emportar una guia de l'exposició de franc.

—L'altra part exposa la història de l'edició a Catalunya.

—Sí, feta per Josep M. Boixareu, amb l'assessorament de Sergio Vila-Sanjuán. A Catalunya hi ha l'editorial en exercici més antiga

d'Europa, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. I tenim una indústria editorial potentíssima, amb filials a Alemanya, als Estats Units, a França, al Japó..., a vint-i-un països. Expliquem des de la censura franquista fins a les edicions d'artista. I el públic tindrà a disposició mil llibres de tot el món sobre cultura i literatura catalanes, oferts per la fira. Finalment, a la sortida de l'exposició, hi haurà vídeos d'entrevistes amb escriptors catalans i amb escriptors de tot el món, que parlen de la cultura, de la literatura i de la llengua catalanes. D'aquestes entrevistes, n'hi ha de molt divertides.

—Vostè ha escrit a l'opuscle 'Què fem a Frankfurt': 'És la potència de la nostra indústria editorial allò que obre el camí de la cultura convidada, que la possibilita. I és l'existència de la nostra llengua i de la nostra tradició literària que permet de delimitar-la.'

—És la manera d'explicar per què ens han convidat a Frankfurt. De primer, perquè tenim una indústria editorial molt potent. Si no tinguéssim una de les indústries editorials més potents d'Europa, no ens haurien convidat. Ara, tampoc no ho haurien fet, si no tinguéssim una llengua pròpia.

Si no tinguéssim una de les indústries editorials més potents d'Europa, no ens haurien convidat a Frankfurt. Ara, tampoc no ho haurien fet, si no tinguéssim una llengua pròpia.

Perquè a Milà hi ha una gran indústria editorial, i també a Nova York, però a ningú no se li acudirà de convidar la cultura novaïorquesa ni la milanesa. Per tant, eren necessaris aquests dos elements.

—Però la indústria editorial que hi ha Catalunya produeix en bona part en llengua castellana.

—Sí i no. És una indústria multilingüe. I sense l'edició en català, no seria tan potent. I la seva potència és sobretot perquè té el mercat llatinoamericà, però cada vegada més el mercat del món. El cas més excepcional és el de les Tres Bessones, que produeix des de Catalunya les edicions en un enfilall de llengües.

—La polèmica sobre l'absència dels autors catalans que escriuen en castellà a Alemanya ja ha passat?

—Aquesta polèmica, si encara es manté, és perquè la fomenten els mitjans de comunicació. És una polèmica que no tenen els escriptors, ni els editors ni els crítics. En algun moment algú va dir des d'Alemanya: 'Si la convidada és la cultura catalana, com és que no vénen escriptors en llengua espanyola?' Però no ha estat un gran debat a Alemanya, i els articles polèmics sempre s'han escrit des de fora d'Alemanya.

—Quin missatge sobre la cultura catalana li agradaria que perdurés, després de Frankfurt?

—Que l'endemà de Frankfurt fos més fàcil de promoure a l'exterior la cultura catalana. La nostra fita és d'explicar més i millor què som, culturalment, com a país. I cada pas ens hauria de permetre que el següent fos més gran.

—I en l'àmbit literari?

—Que els nostres escriptors, editors i agents literaris vinguin més drets d'autor, que es tradueixin més obres del català. I que en literatura ens passi allò que ens passa en música i en art. En música i en art ja ens vénen a buscar.

www.vilaweb.cat